

Д. Я. Хусаїнов, канд.географ. наук, доц.,
О. Г. Богославець, асист.,
кафедра регіональної економіки,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

РЕЙТИНГОВА ОЦІНКА УКРАЇНИ ЗА ОКРЕМИМИ ПОКАЗНИКАМИ ТА ІНТЕГРАЛЬНИМ ПОКАЗНИКОМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

АНОТАЦІЯ. У статті проведено порівняльну характеристику регіонів України по ряду показників соціально-економічного розвитку. Викладено методику визначення інтегральної оцінки результатів соціально-економічного розвитку регіонів і визначено рейтинг мезорегіонів України за цією оцінкою.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: диференціація регіонів, валовий регіональний продукт, валовий регіональний продукт на одну особу, інтегральний показник соціально-економічного розвитку.

АННОТАЦИЯ. В статье проведена сравнительная характеристика регионов Украины по ряду показателей социально-экономического развития. Изложена методика определения интегральной оценки результатов социально-экономического развития регионов и определен рейтинг регионов Украины согласно данной оценки.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: дифференциация регионов, валовой региональный продукт, валовой региональный продукт на душу населения, интегральный показатель социально-экономического развития.

ANNOTATION. In the article the methodology of determination of the integral estimation of results of social-economic development of regions is described and rating of Ukrainian regions is defined according to this estimation.

KEY WORDS: differentiation of the regions, the gross regional product, the gross regional product per person, integral index of social-economic development.

Порівняльна характеристика регіонів України по ряду показників соціально-економічного розвитку буде відображати рівень їх диференціації.

Динаміку й обсяги структурних зрушень в економіці України характеризує валовий регіональний продукт, який є узагальнюючим показником економічного і соціального розвитку регіону.

Дані з 2000 по 2008 рр. свідчать про загалом стійку тенденцію економічного зростання валового регіонального продукту в усіх

регіонах України. Але країна ще повністю не вийшла з кризи 90-х років ХХ століття, як внутрішня криза посилилась колапсом, який прийшов зовні. Це призвело до того, що в 2009 р. Україна повернулася на рівень 63 % 1990 р., хоча світова економіка в цілому за цей період давала по відношенню до 1990 р. 168 % (країни СНД — 117 %). Україні потрібно ще 37 % щоб перевершити саму себе за станом на 1990 р.

Виходячи зі сказаного, за базовий рік візьмемо 2008 р. Якщо його порівняти з 2000 р., то валовий регіональний продукт у країні виріс з 138,0 млрд до 948,1 млрд грн, тобто в 6,9 разу. Але ці дані в довіднику приводяться у фактичних цінах і не враховують рівень інфляції. Звісно, що економіка розвивалась, але не такими стрімкими темпами.

Порівняльний аналіз росту валового регіонального продукту по регіонах показує значні додатні відхилення від середнього показника по країні в Донецькому (+2,6) і Центральному (+2,3) районах, майже незмінні в Придніпровському (+0,1) районі, незначні від'ємні у Причорноморському, Східному і Карпатському відповідно (-0,4, -0,6 і -0,8), від'ємні у Подільському і Поліському відповідно (-1,4 і -1,5).

Зміни питомої ваги макрорегіонів України у валовому регіональному продукті в 2000 — 2008 рр. мають такі показники.

Частка Центрального району збільшилась з 18,0 % до 23,7 %, тобто склала +5,7 %. Незначні відхилення у Придніпровському з 16,7 % до 17,0 % і Донецькому з 17,2 % до 16,9 %. Зменшення частки цього показника в Причорноморському (-0,8 %), Карпатському (-0,9 %), Східному (-1,1 %), найбільше зниження відбулося в Подільському (-1,2 %) і особливо в Поліському (-1,7 %) районах.

Питома вага мезорегіонів України у валовому регіональному продукті за 2008 р. така. Найбільша частка припадає на Київ — 17,9 %, Донецька і Дніпропетровська області мають відповідно 12,4 % і 11,0 %. На ці адміністративні одиниці припадає 41,3 % валового регіонального продукту по країні. Крім того треба відмітити Харківську — 6,3 %, Одеську — 4,9 %, Запорізьку — 4,5 %, Луганську — 4,5 %, Київську — 3,8 %, Львівську — 3,8 %, Полтавську — 3,6 % від всього валового регіонального продукту по Україні. На всі мезорегіони, тобто Київ і перелічені дев'ять адміністративних областей України, припадає 72,7 % у валовому регіональному продукті країни. На інші п'ятнадцять адміністративних областей, АР Крим і м. Севастополь припадає лише 27,3 % величини цього показника по Україні.

Зміни валового регіонального продукту на одну особу по регіонам мають такі особливості.

Найбільше значення цього показника має Київ — 61,6 тис. грн. Він відрізняється від найменшого показника (Тернопільська область — 9,7 тис. грн) у 6,3 разу. Далі йдуть Дніпропетровська і Донецька області (відповідно в 3,2 і 2,7 разу). Запорізька, Полтавська, Харківська, Київська області від 2,1 до 2,4 разу. Одеська, Луганська, м. Севастополь, Миколаївська область від 1,7 до 2,0 разів. В інших шістнадцяти мезорегіонах диференціація від мінімального показника незначна. Показники валового регіонального продукту на душу населення за 2008 р. свідчать, що відрив двох областей — Тернопільської і Чернівецької — набув критичного характеру. В них цей показник становив менше 50 % загальноукраїнського показника. Випереджаюче зростання економічного значення столиці України зумовлене світовими тенденціями акумуляції ділової активності у головних мегаполісах.

При цьому слід звернути увагу на те, що обсяг валового регіонального продукту, який визначається як ринкова вартість усіх товарів та послуг, створена в усіх галузях економіки, не можна вважати найоб'єктивнішим критерієм вкладу регіону в загальнонаціональну економіку. Якщо фінансові ресурси з регіонів-донорів шляхом адміністративного регулювання перекидаються в депресивні, то вони створюють там вагому частину створеного валового регіонального продукту.

На ці кошти будуються наземні шляхи сполучення, лікарні, школи, підрядчики закупають будівельні матеріали, робітники задіяних в освоєнні коштів підприємств витрачають заробітну плату в місцевих крамницях (також, як і отримуючи за рахунок центральних субвенцій заробітні плати і пенсії бюджетними і пенсіонери) створюючи їм виручку і купляючи товари місцевих же виробників.

Теж саме відноситься і до столиці України — м. Києва. Процвітання столиці можливе лише до тих пір, поки через неї проходять фінансові потоки, які створюються в провінції. Кошти, які приходять з регіонів, перетворюються в готівку через доходи власників великого капіталу, великої кількості політиків і високопосадових чиновників, топ-менеджерів банків (центральні офіси більшості яких знаходяться в Києві), які потім їх реалізують у київських крамницях, салонах, новобудовах, (а коли є попит на нерухомість — з'являється і пропозиція, тобто є додаткові інвестиції зовні). І все це додаткові робочі місця, податки в місцевий бюджет.

Україна є промислово-аграрною державою, про що свідчить частка промислового виробництва в обсязі валового внутрішнього продукту майже 40 %.

За обсягами реалізованої промислової продукції, робіт і послуг за 2008 р. на першому місці знаходиться Донецький економічний район. Його частка за цим показником в Україні — 27,9 %, далі йдуть — Придніпровський — 23,6 %, Центральний — 17,6 %, Східний — 10,8 %. На ці чотири економічні райони припадає 79,9 % усієї промислової продукції України.

Великою залишається частка найбільш енергомістких та екологічно шкідливих галузей промисловості — паливно-енергетичного, металургійного та хімічного комплексів. Ці базові галузі економіки визначають виробничу спеціалізацію великих індустріальних регіонів України — Донбасу і Придніпров'я та відіграють важливу роль у міжнародному поділі праці. Сприятливі природні та соціально-економічні передумови, які склалися у цих регіонах, та можливість технологічного оновлення виробництва в них і в майбутньому відіграватимуть вирішальну роль у формуванні матеріальних і соціальних продуктивних сил цих регіонів.

Продукція промисловості таких базових галузей, як електроенергетика, чорна металургія, паливна, хімічна та нафтохімічна промисловість, машинобудування і металообробка в 2008 р. становила більше 67 % усієї виробленої промислової продукції в Україні. Таким чином, регіони, в яких розміщені ці галузі, зберігають лідируючі позиції в економіці України. Це зумовлюється ще й тим, що ці галузі в останні роки мають найбільшу сприятливість для інновацій, упровадження прогресивних технологічних процесів, сучасного технологічного устаткування та засобів механізації.

Значна частка території України знаходиться в зоні дії депресивних процесів. Це стосується Карпатського, Подільського, Поліського та Причорноморського економічних районів. Саме частка цих районів у промисловому виробництві України знизилась. Наприклад, якщо у 1996 році обсяги промислової продукції у Карпатському районі становили 6,2 % загальнонаціонального виробництва, у 2000 році — 5,6 %, то у 2008 році — лише 5,0 %. У Подільському районі ці показники становили відповідно 5,2, 4,7 та 3,2 %, а у Поліському районі за цей самий період відповідно — 6,0, 5,2 та 4,4 %. Разом з тим зросла частка Донецького, Придніпровського, Східного та Центрального районів у загальнонаціональних обсягах промислової продукції. Найбільш розвинутими промисловими мезорегіонами є Донецька (20,0 % промислової

продукції країни), Дніпропетровська (15,5 %) області, м. Київ (12,3 %), Луганська (7,9 %), Запорізька (7,3 %), Харківська (4,7 %), Полтавська (4,6 %), Одеська (3,4 %), Київська (3,1 %), Львівська (2,5 %) області. В сумі вони в 2008 р. давали 81,3 % реалізованої промислової продукції України.

У сільському господарстві України протягом 1991—2008 рр. відбулося значне скорочення обсягів виробництва. В 2008 р. виробництво продукції рослинництва складало близько 75 %, а тваринництва — 49 % до рівня 1990 р. У регіональному відношенні цей процес має суттєві відмінності. Найбільший спад спостерігався в областях з найменш сприятливими агрокліматичними умовами для розвитку сільського господарства (у Волинській, Рівненській, Івано-Франківській, Закарпатській, Чернівецькій, Миколаївській та Луганській областях).

У регіонах із сприятливими та відносно стабільними природно-кліматичними умовами (центральні області й Поділля), а також у регіонах потужного ринку збуту продукції у великих містах (Донбасу, Придніпров'я, Київської, Харківської, Одеської та Львівської областей) спад виробництва сільськогосподарської продукції був менш значний.

Серед макрорегіонів України найбільшу частку продукції сільського господарства виробляють Причорноморський — (14,8 %), на другому місці — Східний (14,1 %) та — Придніпровський (13,6 %) райони.

Серед адміністративних областей виділяються Київська — (6,6 % продукції сільського господарства країни), на другому — Дніпропетровська (6,2 %), третє припадає на Вінницьку (5,8 %), Черкаська (5,7 %), Харківська і Полтавська області (по 5,5 %). Слід відмітити, що диференціація між регіонами по цьому показнику не така велика як по промисловості.

Кабінетом Міністрів України затверджена методика визначення інтегральної оцінки результатів соціально-економічного розвитку регіонів.

На першому етапі інтегральна оцінка визначається на основі підсумків відносних відхилень показників розвитку регіону від їх найкращих значень в інших регіонах за формулою:

$$R_j = S_{i=1}(\text{сума}) \frac{x_{\max} - x_{ij}}{x_{\max} - x_{\min}} + S_{i=1}(\text{сума}) \frac{x_{ij} - x_{\min}}{x_{\max} - x_{\min}}$$

де R_j — сума рейтингів конкретного регіону за кожним з показників;

X_{ij} — значення i -го показника j -го регіону (i від 1 до n);

X_{max} , — максимальне та мінімальне значення показників.

Перша частина формули використовується для оцінки показників, зростання яких має позитивне значення (наприклад приріст виробництва), друга частина — для оцінки показників, зростання яких має негативний ефект (наприклад приріст заборгованості).

На другому етапі визначається середнє арифметичне суми рейтингів конкретного регіону за кожним з показників за формулою:

$$R_{cp} = \frac{R_j}{n},$$

де R_{cp} — середнє арифметичне суми рейтингів конкретного регіону за кожним з показників;

n — кількість показників, за якими проводиться розрахунок.

За результатами розрахунку визначається місце кожного регіону у загальному рейтингу.

Одночасно з розрахунками в розрізі регіонів здійснюються відповідні розрахунки в Україні в цілому. Отримані результати є характеристикою середнього рівня соціально-економічного розвитку регіонів.

Показники темпів розвитку розраховуються у відсотках до відповідного періоду попереднього року, показники в розрахунку на одну особу та частка (питома вага) — за відповідний період.

Для проведення інтегральної оцінки регіонів було обрано десять показників соціально-економічного розвитку за 2008 р. Серед них:

— економічні показники: валовий регіональний продукт, валовий регіональний продукт на одну особу, обсяг реалізованої промислової продукції, обсяг валової сільськогосподарської продукції, обсяг інвестицій в основний капітал, питома вага інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції, обсяг роздрібною торгівлі, обсяг реалізованих послуг на одну особу;

— соціальні показники: середня заробітна плата, рівень зайнятості населення (у віці від 15 до 17 років).

За результатами розрахунку визначили місце кожного регіону у загальному рейтингу. Результати досліджень представлено в табл. 1. Мезорегіони розподілені по шести класах. Найвищий клас має Київ, за ним йдуть Донецька й Дніпропетровська області, потім Харківська і Київська області, в кінці списку Тернопільська область.

Таблиця 1

РЕЙТИНГ МЕЗОРЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЗА ІНТЕГРАЛЬНОЮ ОЦІНКОЮ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ (2008 р.)

Мезорегіони	Значення R_{cp} (відхилення від кращого показника)	Місце у рейтингу	Клас
м. Київ	0,1	1	I
Донецька обл.	0,48	2	II
Дніпропетровська	0,53	3	
Харківська	0,65	4	III
Київська	0,68	5	
Запорізька	0,71	6	IV
Луганська	0,72	7	
Одеська	0,74	8	
Полтавська	0,74	8	
Черкаська	0,75	9	
Львівська	0,79	10	
АР Крим	0,79	10	
Волинська	0,8	11	V
Вінницька	0,81	12	
Сумська	0,84	13	
Миколаївська	0,85	14	
Херсонська	0,85	14	
Кіровоградська	0,85	14	
м. Севастополь	0,85	14	
Хмельницька	0,86	15	VI
Чернігівська	0,87	16	
Житомирська	0,88	17	
Рівненська	0,89	18	
Чернівецька	0,89	18	
Івано-Франківська	0,91	19	
Закарпатська	0,91	19	
Тернопільська	1,0	20	

Проведений аналіз рівня соціально-економічного розвитку регіонів свідчить про те, що ключовими проблемами, які потребують поетапного розв'язання, є збільшення диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів, низька конкурентоспроможність та інвестиційно-інноваційна активність.

Література

1. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка / С. І. Дорогунцов, Т. А. Заяць, Ю. І. Пітюренко та ін. — К.: КНЕУ, 2005. — 988 с.

2. Максименко С. Конкурентність регіонів України. — Національна безпека і оборона. — №4(98). — К.: Центр Розумкова, 2008.

3. Романюк С. Конкурентоспроможність регіонів: теоретичні і практичні підходи. — Національна безпека і оборона. — №4(98). — К.: Центр Розумкова, 2008.

Стаття подана до редакції 19.10.2011

УДК 252.07:65

О. Л. Туровський, канд. техн. наук,
доц. кафедри регіональної економіки,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ПРОЦЕСНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДАЦІЄЮ НАСЛІДКІВ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

АНОТАЦІЯ. У статті представлено результати аналізу та визначено недоліки функціонального управління, а також запропоновано процесний підхід до управління силами та засобами під час ліквідації наслідків надзвичайної ситуації органами місцевого самоврядування.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: органа місцевого самоврядування, надзвичайна ситуація, ліквідація наслідків, функціональне управління, процесне управління.

АННОТАЦИЯ. В статье представлены результаты анализа и определены недостатки функционального управления, а так же предложен процессный подход к управлению силами и средствами во время ликвидации последствий чрезвычайной ситуации органами местного самоуправления.

КЛЮЧЕВЫЕ СРЕДСТВА: орган местного самоуправления, чрезвычайная ситуация, ликвидация последствий, функциональное управление, процессное управление.

ANNOTATION: The article presents the results of the analysis and identified gaps functional management as well as the proposed process-oriented approach to managing the forces and means during the emergency by local authorities

KEY WORDS: local government, emergency, disaster, functional management, process management.

Виникнення масштабних техногенних надзвичайних ситуацій та катастроф на промислових небезпечних об'єктах, що знахо-